

بیان مسئله

تربیت اخلاقی به دلیل نقش مهمی که در سرنوشت انسان و جامعه دارد، از دیرباز کانون توجه اندیشمندان و پیشوایان دینی بوده است. قسمت اعظم آموزه‌های دینی یهود، مسیحیت و اسلام و دیگر ادیان را اخلاقیات، و قسمت بیشتر فعالیت‌های اولیای دین‌های مختلف را تربیت اخلاقی تشکیل می‌دهد. همچنین در میان فیلسوفان نیز تربیت اخلاقی به‌منزله شاکله تربیت آدمی لحاظ شده است و از این روست که کانت می‌گوید عمیق‌ترین بخش تعلیم و تربیت، تربیت اخلاقی است (ر.ک: کانت، ۱۳۷۴). از سوی دیگر، در زمانه ما ضرورت توجه به ارزش‌های اخلاقی بیش از هر زمان دیگر احساس می‌شود؛ بحران‌های زیست‌محیطی، افزایش بزهکاری، تهکاری، جنگ‌ها، فقر و بی‌عدالتی و مانند اینها شرایط به‌گونه‌ای رقم زده‌اند که در عصر حاضر، بشر بیش از هر چیز دیگری به اخلاق و اعتدالی آن نیازمند است. این سخن رابین بارو مؤید این مطلب است: «جهان ما در نهایت خجالت و شرمساری فاقد اخلاق است و ما هر روز شاهد زنده‌بی‌اخلاقی هستیم» (بارو، ۱۳۹۱، ص ۲۰۶). بنابراین توجه به تربیت اخلاقی و بالندگی آن ضرورتی جهانی و انسانی است.

چنانچه وظیفه مدرسه را تربیت نسل نواخته بدانیم و همچنین اگر جامعیت اصطلاح تربیت را بپذیریم که فراتر از توجه به توسعه علمی شخصیت کودکان است، کارکرد نهاد مدرسه فراتر از توزیع دانش خواهد بود. علاوه بر این، با توجه به اینکه در عصر فناوری اطلاعات به سر می‌بریم، به سبب دسترس همگانی و همه‌جایی و آسان به اطلاعات، کارکرد مدرسه در توزیع دانش کم‌رنگ شده است و کارکردهایی دیگر مانند آمادگی برای زندگی، به‌ویژه در دوره‌های تربیت عمومی، مورد عنایت جدی است. براین اساس می‌توان گفت که مدرسه نمی‌تواند و نباید در برابر موضوع اخلاق ساکت باشد (اهیر، ۱۳۸۱، ص ۲۶۴). پریل و بیان معتقدند:

مدارس ما نمی‌تواند از پرداختن به زندگی اخلاقی دانش‌آموزان پرهیز کنند. برای این مدارس غیرقابل تصور است که بچه‌ها را شش یا هفت ساعت در روز، صد و هشتاد روز در سال و از زمان شش سالگی تا آن‌گاه که هجده ساله می‌شوند بپذیرند، اما هیچ تأثیری در شیوه تفکر او درباره مسائل اخلاقی و نیز شیوه رفتار او ایجاد نکنند (به نقل از جان یاس، ۱۳۸۵، ص ۱۰۱).

از دیگر سو، مطالعه تجارب ملل دیگر در عرصه تربیت اخلاقی یکی از نیازهای پژوهشی کشور ماست که کمتر بدان توجه شده است. نظام‌های تربیتی رسمی ملل دیگر، اگر نگوییم بیشتر از ما، دست‌کم به اندازه فرهنگ ما به مقوله اخلاق توجه دارند و این دغدغه در نظام تربیت رسمی آنها نمود داشته است (حسنی، ۱۳۹۱، ص ۱۰). شناخت و آگاهی از تجارب ملل دیگر و بررسی علل موفقیت و عدم موفقیت این ملل در تربیت اخلاقی دانش‌آموزان برای ما می‌تواند آموزنده باشد.

تحلیل تطبیقی اهداف تربیت اخلاقی دوره ابتدایی در کشورهای ژاپن و ایران، با نظر به ارزش‌های حاکم بر برنامه درسی

کهر سعید آزادمنش / دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش دانشگاه تهران Azadmanesh263@yahoo.com

افضل‌السادات حسینی / دانشیار گروه فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه تهران afhoseini@ut.ac.ir

دریافت: ۱۳۹۳/۸/۱۱ - پذیرش: ۱۳۹۳/۱۲/۱۳

چکیده

مسئله اصلی این پژوهش، بررسی تطبیقی اهداف تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی در دو کشور ژاپن و ایران با نظر به ارزش‌های حاکم بر عناصر و مؤلفه‌های برنامه درسی است. بدین‌منظور از روش تحلیل تطبیقی استفاده شده است. تربیت اخلاقی در نظام تعلیم و تربیت رسمی دو کشور ایران و ژاپن از دو جهت قابل بررسی تطبیقی است: نخست، بررسی تطبیقی، کلی و با نگاهی کلان، و دوم، بررسی تطبیقی جزئی. از جمله یافته‌های بررسی کلی این است که اهداف تربیت اخلاقی دو کشور در چهار حوزه، شبیه به هم تنظیم شده‌اند که در برنامه درسی کشور ایران این حوزه‌ها عبارت‌اند از: رابطه با خویشتن، رابطه با خدا، رابطه با سایر انسان‌ها و رابطه با خلقت؛ و در برنامه درسی کشور ژاپن نیز عبارت‌اند از: واکاوی خود، رابطه با طبیعت و داشتن افکار برتر، رابطه با دیگران و رابطه با گروه و جامعه. البته گفتنی است که در برنامه درسی کشور ایران، خداوند نقش محوری دارد و دیگر حیطه‌ها متناظر با آن تنظیم شده‌اند. اما بررسی تطبیقی جزئی که تمرکز آن بررسی تک‌تک اهداف مرتبط با تربیت اخلاقی در نظام تعلیم و تربیت رسمی در این دو کشور در دوره ابتدایی است، به سه بخش تقسیم می‌شود: نخست اهدافی که با هم هم‌پوشانی دارند، از جمله اینکه «کودک مؤدب و مهربان است» و «برای رسیدن به موفقیت پشتکار دارد و تلاش می‌کند»؛ دوم اهدافی که ویژه کشور ایران هستند و در اهداف تربیت اخلاقی کشور ژاپن به آنها اشاره نشده است، از جمله اینکه «پوشش اسلامی را دوست دارد و آن را رعایت می‌کند» و «خطا و اشتباه دیگران را در مورد خود می‌بخشد»؛ و سرنجام اهدافی که ویژه کشور ژاپن هستند و در اهداف مرتبط با تربیت اخلاقی کشور ایران به آنها اشاره نشده است؛ از جمله «احترام به دیگر فرهنگ‌ها و ارزش‌ها قابل شدن برای مردمان دیگر ملل» و «مشارکت گروهی و مسئولیت‌پذیری».

کلیدواژه‌ها: تربیت اخلاقی، تحلیل تطبیقی، اهداف، دوره ابتدایی، مصادیق ارزش‌ها، نظام تعلیم و تربیت رسمی، ایران، ژاپن.

گذاشتند و هسته اصلی نظام ارزشی ژاپن را تشکیل دادند. شینتو مذهب اصلی و بومی ژاپن است. این مذهب دارای دو رکن اصلی است: پرستش طبیعت و پرستش نیاکان. از دیدگاه شینتو، همه پدیده‌ها و اشیای طبیعی دربردارنده خداوند هستند. مذهب شینتو دارای هیچ رهبر ویژه‌ای نبود و همچنین هیچ کتاب مقدسی نداشت. بنابراین پس از رواج آیین بودا، شینتو همچنان باقی ماند و تعالیم و حکمت‌های بودایی را همانندسازی کرد و پذیرفت. مذهب کنفوسیوس در اوایل قرن ششم به همراه دیگر محصولات چینی به ژاپن وارد شد (ایکه موتو، ۱۳۹۱، ص ۷۷). این مذهب دارای چهار رکن اساسی بود: روابط سلسله مراتبی، نظام خانواده، ممنوع‌دوستی و تأکید بر تربیت (چن و چانگ، ۱۹۹۳، ص ۷) و این چهار رکن بر اخلاقیات و دیدگاه مردم ژاپن نسبت به زندگی اثری عمیق داشت. نظام اخلاقی ژاپن بر این سه مذهب بنا شده است.

اصول و ارزش‌های حاکم بر برنامه درسی تربیت اخلاقی

اصول اساسی آموزش و پرورش ژاپن در قانون اساسی مصوب سال ۱۹۴۶ و قانون بنیادی آموزش و پرورش مصوب سال ۱۹۴۷ تدوین و ارائه شده است (ر.ک: کانایا، ۱۹۸۸). از جمله مهم‌ترین این اصول می‌توان به مواردی از این قبیل اشاره کرد:

هدف تربیت باید پرورش کامل شخصیت و کوشش در جهت رشد و سلامت روحی و جسمی افراد باشد. مردم باید چنان پرورش یابند که به عنوان سازندگان جامعه و کشوری صلح‌دوست، به راستی و عدالت ارج نهند؛ به ارزش‌های فردی معتقد باشند؛ کارجو و کارطلب بوده، برای کار ارزش قایل شوند و احساس مسئولیت کنند؛ سرشار از روح استقلال باشند و برای صلح جهانی و رفاه و آسایش بشر و ایجاد روابط و تفاهم جمعی از هیچ کوششی دریغ نداشته باشند (کوبایاشی، ۱۹۷۶، ص ۱۲۱).

این قانون با توجه به قانون اساسی ژاپن، به منظور تحقق این کمال مطلوب پنج اصل حاکم بر آموزش و پرورش ملی را مشخص کرد: ۱. اصل برخورداری از فرصت‌های برابر آموزشی؛ ۲. اصل آموزش و پرورش عمومی و همگانی؛ ۳. اصل آموزش و پرورش مختلط؛ ۴. اصل ممنوعیت هرگونه تعلیمات سیاسی، حزبی و مذهبی؛ ۵. اصل تدوین قوانین و موازین مقتضی.

در اواخر سال ۱۹۶۶ شورای مرکزی آموزش و پرورش سندی به نام «تصویر فرد کامل ژاپنی» منتشر کرد. این شورا در این سند برای درک بهتر فلسفه و هدف‌های آموزش و پرورش، شانزده صفت اخلاقی و معنوی را که انتظار می‌رود فرد آرمانی ژاپنی از آن برخوردار باشد بیان کرده و آنها را ذیل چهار عنوان آورده است:

از این روی مسئله اصلی این پژوهش بررسی تطبیقی اهداف تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی در دو کشور ژاپن و ایران با نظر به مصادیق ارزش‌های حاکم بر برنامه درسی است؛ با این رویکرد که بدانیم اهداف مرتبط با تربیت اخلاقی در نظام تعلیم و تربیت رسمی این دو کشور در دوره ابتدایی چه تفاوت‌ها و شباهت‌هایی با هم دارند. بنابراین این پژوهش بر آن است تا به دو پرسش اساسی پاسخ دهد:

۱. اهداف تربیت اخلاقی در دوره ابتدایی در نظام تعلیم و تربیت رسمی کشور ایران و ژاپن چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی با هم دارند؟
۲. با نظر به اهم ارزش‌های حاکم بر مؤلفه‌های برنامه درسی ملی ایران و اهداف تربیت اخلاقی ژاپن، چه ملاحظاتی در اهداف تربیت اخلاقی دوره ابتدایی ایران باید در نظر گرفته شوند؟

روش پژوهش

تربیت اخلاقی دوره ابتدایی در کشور ایران و ژاپن با استفاده از روش تحلیل تطبیقی بررسی شده است. روش تحلیل تطبیقی به باور ریوکس (۲۰۰۶)، مقایسه تحلیلی میان افراد، گفت‌وگوها، گزاره‌ها، مجموعه‌ها، موضوع‌ها، گروه‌ها یا دوره‌های زمانی است که شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها را آشکار می‌کند. در دانشنامه پژوهش کیفی، بخش اصلی تحلیل تطبیقی، «تحلیل تطبیقی پیوسته» خوانده شده و آمده است:

در فرایند تحلیل تطبیقی پیوسته، بخشی از داده‌ها همچون یک مفهوم یا یک گزاره، با دیگر مفهوم‌ها یا گزاره‌ها، مقایسه می‌شود تا شباهت‌ها و تفاوت‌های آنها آشکار شود. با جداسازی و مقایسه پیوسته مفهوم‌ها و گزاره‌ها، امکان گسترش الگوی مفهومی مهیا می‌شود که نشان‌دهنده رابطه‌های گوناگون میان مفهوم‌ها یا گزاره‌هاست (گیون، ۲۰۰۸، ص ۱۰۰).

مبانی نظری پژوهش

در این بخش، نخست به طرح کلیات و اصولی در زمینه برنامه تربیت اخلاقی در کشور ژاپن و سپس اهداف تربیت اخلاقی دوران ابتدایی در این کشور می‌پردازیم. در ادامه، به ارزش‌های حاکم بر الگوی هدف‌گذاری برنامه درسی و تربیت اخلاقی در کشور ایران اشاره‌ای خواهیم کرد و سرانجام اهداف تربیت اخلاقی دوران ابتدایی در کشور ایران را بر می‌شمیریم.

۱. تربیت اخلاقی در ژاپن

از دوره باستان تا قرون وسطا، سه مذهب عمده در ژاپن به نام‌های شینتو، آیین بودا و کنفوسیوس شکل گرفتند و گسترش یافتند. پس از آن این مذاهب به تدریج بر یکدیگر اثر

استقلال و آزادی پرورش یابند. ژاپن پس از جنگ جهانی دوم کوشیده در آموزش و پرورش خود، حقیقت‌طلبی و صلح‌جویی در میان شاگردان را تقویت کند و برای رسیدن به اهداف آموزشی، نه سال آموزش پایه رایگان، آموزش مختلط و امثال آنها را فراهم می‌آورد.

ژاپن یکی از کشورهای صنعتی است که تربیت اخلاقی را با نظارت شدید دولت اجرا می‌کند. برنامه درسی ژاپن از سه بخش تشکیل شده است: موضوعات درسی، تربیت اخلاقی و فعالیت‌های خاص. هر مدرسه برنامه‌ای درسی بر اساس واحدهای درس برنامه تحصیلی تنظیم می‌کند که نشان‌دهنده استانداردهای تحصیلی و درسی تعیین شده توسط وزیر تربیت، علم و فرهنگ است و مدارس بر اساس قانون موظف‌اند بر اجرای این استانداردها نظارت داشته باشند. تربیت اخلاقی باید از طریق همه فعالیت‌های آموزشی مدرسه ارائه شود و این امر باید به‌منزله اصلی اساسی در نظر گرفته شود. در نتیجه آموزش صحیح برای رشد اخلاقی، نه تنها در ساعات مربوط به تربیت اخلاقی، بلکه باید در ساعات مربوط به موضوعات درسی و فعالیت‌های ویژه نیز همسو با ویژگی‌های خاص آن ارائه شود (ایکه موتو، ۱۳۹۱، ص ۷۵).

همچنین این برنامه درسی، شش هدف کلی برای تربیت اخلاقی در دوران ابتدایی تعیین می‌کند:

۱. تقویت روح احترام نسبت به مقام و شأن انسان و زندگی؛
۲. پرورش افرادی که در پی انتقال و گسترش فرهنگ سنتی هستند و ایجاد فرهنگی که از لحاظ هویت فردی غنی باشد؛
۳. پرورش افرادی که برای ایجاد جامعه مردم‌سالار می‌کوشند؛
۴. پرورش افرادی که بتوانند در ایجاد یک جامعه بین‌المللی صلح‌آمیز مشارکت داشته باشند؛
۵. پرورش افرادی که بتوانند تصمیم‌گیری‌های مستقل داشته باشند؛
۶. تقویت حس اخلاقیات (مکالا، ۲۰۰۸، ص ۲۷).

تربیت اخلاقی به‌منزله یک موضوع درسی مستقل

در دوره ابتدایی، تربیت اخلاقی به‌منزله یک موضوع درسی مستقل با عنوان درس تربیت اخلاقی ارائه می‌شود، و هر دانش‌آموز در دوره ابتدایی ۴۵ دقیقه درس تربیت اخلاقی دریافت می‌کند. معمولاً ارزش‌هایی برای تدریس انتخاب می‌شوند که با یکدیگر رابطه دارند. محتوای درس تربیت اخلاقی در این دوره شامل اهدافی در چهار طبقه واکاوی خود، رابطه با دیگران، رابطه با طبیعت و مقام برتر و رابطه با گروه و جامعه است که در ادامه بدانها اشاره می‌کنیم (مکالا، ۲۰۰۸، ص ۲۷؛ ایکه موتو، ۱۳۹۱، ص ۸۶-۸۵)؛

۱. ویژگی‌های فرد آرمانی ژاپنی به‌منزله یک فرد

- از آزادی برخوردار باشد و به دموکراسی احترام گذارد؛
- متکی به خود بوده، من مستقلی داشته باشد؛
- ابتکار و اراده‌ای قوی داشته باشد؛
- حق‌شناس و حرمت‌نگه‌دار باشد و برای مشارکت در حل و فصل امور ارج قابل شود؛
- مسلط بر نفس خویش باشد که این، از سیطره شخص بر رفتار خویش و پذیرش مسئولیت‌ها ناشی می‌شود.

۲. ویژگی‌های فرد آرمانی ژاپنی به‌منزله یک عضو خانواده

- خانه را به صورت جایگاهی سرشار از عشق و شادی در آورد؛
- خانه را برای آرامش و آسایش اعضای خانواده مهیا سازد؛
- خانه را کانون تعلیم و تربیت قرار دهد؛
- مهمان‌نواز باشد و با خانواده‌های دیگر پیرامون محل زندگی خویش معاشرت کند و از این کار لذت ببرد.

۳. ویژگی‌های فرد آرمانی ژاپنی به‌منزله یک عضو جامعه

- کارطلب و کارگزاری متعهد باشد و اوقاتی از خویش را صرف کار کند؛
- با روحیه خدمت به جامعه در بهزیستی اجتماعی مددکار باشد؛
- به ارزش‌های اجتماعی که در کانون اخلاق جامعه قرار دارند احترام بگذارد؛
- با نگاهی آینده‌نگر و نقادانه به فعالیت‌های فرهنگی و تولیدی نظر داشته باشد و در بالندگی آن صمیمانه اهتمام بورزد.

۴. خصوصیات فرد آرمانی ژاپنی به‌منزله یک تبعه ژاپن

- وطن‌خواه باشد و عشقی جاودانه به ملت داشته باشد؛
- به میراث فرهنگی و نمادهای ملی احترام بگذارد؛
- مروج ویژگی‌ها و هنجارهای عالی و ملی و بین‌المللی باشد (آقازاده، ۱۳۹۰، ص ۱۴۵-۱۴۶).
- از این رو می‌توان گفت که هدف اصلی آموزش در ژاپن توسعه همه‌جانبه شخصیت و پرورش ذهنی و جسمی کودکان است تا بتوانند افرادی سالم تربیت کنند که به حقیقت و عدالت عشق می‌ورزند؛ به حقوق افراد احترام می‌گذارند؛ برای کار ارزش قایل‌اند؛ احساسی عمیق نسبت به مسئولیت‌های خود دارند و به‌منزله سازندگان جامعه و کشوری صلح‌طلب با روحیه‌ای سرشار از

۱. واکاوی خود

- اعتدال: حفظ تعادل در زندگی و انجام مستقل کارهایی که فرد می‌تواند انجام دهد (پایه ۳ و ۴ دبستان)؛
- پشتکار: فرد به‌طور مستقل بر روی کارهایی که می‌تواند انجام دهد، سخت کار کند (پایه ۱ و ۲ دبستان)؛
- شجاعت: آنچه را که صحیح به نظر می‌رسد شجاعانه انجام دهد (پایه ۳ و ۴ دبستان)؛
- صمیمیت: زندگی‌ای سرشار از صمیمیت و سرزندگی داشته باشد (پایه ۳ و ۴ دبستان)؛
- آزادی و نظم و ترتیب: برای آزادی و انجام کارها با نظم و ترتیب ارزش قایل شود (پایه ۵ و ۶ دبستان).
- بهبود خویشتن: ویژگی‌های خوب را در خود پرورش دهد و خود را برای تغییرات مطلوب در شخصیت بیشتر بشناسد (پایه ۵ و ۶ دبستان).

۲. رابطه با دیگران

- توجه و مهربانی نسبت به دیگران: رعایت حال دیگران و مهربانی با ایشان و قرار دادن خود در موقعیت دیگران (پایه ۵ و ۶ دبستان)؛
- دوستی: درک یکدیگر، اعتماد به هم‌نوعان و کمک به ایشان (پایه ۳ و ۴ دبستان)؛
- سپاس‌گزاری و احترام: ملاقات افرادی که از زندگی مردم و شهروندان سالخورده حمایت می‌کنند، و به نشانه احترام از آنها تشکر کردن (پایه ۳ و ۴ دبستان)؛
- فروتنی: فروتنی و احترام به دیگران به رغم داشتن عقاید و ایده‌های متفاوت و آزاداندیشی (پایه ۵ و ۶ دبستان).

۳. رابطه با طبیعت و مقام برتر

- احترام به طبیعت: آشنایی با طبیعت اطراف و محبت کردن به حیوانات و گیاهان (پایه ۱ و ۲ دبستان)؛
- احترام به زندگی: احترام به زندگی و کلیه موجودات زنده (پایه ۳ و ۴ دبستان)؛
- حس زیباشناختی: برخورداری از حس زیباشناختی و احساس احترام نسبت به قدرت برتر بر انسان‌ها (پایه ۵ و ۶ دبستان).

۴. رابطه با گروه و جامعه

- وظیفه جمعی: احترام به وظیفه جمعی و وفای به عهد و رعایت قوانین جامعه (پایه ۳ و ۴ دبستان)؛
- عدالت: انصاف داشتن نسبت به همه افراد، فارغ از تبعیض و تعصب، و تلاش برای تشخیص عدالت (پایه ۵ و ۶ دبستان)؛

- مشارکت گروهی و مسئولیت‌پذیری: تمایل به شرکت در گروه‌های موجود، آگاهی نسبت به نقش خویش و انجام وظایف خویش در همکاری با دیگران (پایه ۵ و ۶ دبستان)؛
- صنعت: درک اهمیت کار کردن و تمایل به کار کردن (پایه ۳ و ۴ دبستان)؛
- احترام به اعضای خانواده: عشق ورزیدن و احترام به والدین و پدربزرگ و مادربزرگ و کمک به آنها در زمینه کارهای خانه (پایه ۱ و ۲ دبستان)؛
- احترام به معلمان و دیگر افراد مدرسه: دوست داشتن و احترام گذاشتن به معلمان و دیگر کارکنان مدرسه و تلاش در زمینه ساختن مدرسه‌ای بهتر با همکاری دیگران (پایه ۵ و ۶ دبستان)؛
- احترام گذاشتن به سنت و عشق به میهن: علاقه‌مند بودن به فرهنگ و سنت ملی و عشق به میهن (پایه ۳ و ۴ دبستان)؛

- احترام به دیگر فرهنگ‌ها: ارزش قایل شدن برای فرهنگ‌ها و مردمان دیگر و تلاش برای ارتقای دوستی‌های بین‌المللی (پایه ۵ و ۶ دبستان).

از نظر لوئیس در دوره ابتدایی که مهم‌ترین دوره آموزشی ژاپن است این موارد دیده می‌شود:

- بچه‌ها قوانین و ضوابط کلاس درس را شکل می‌دهند و در مقابل اجرای آنها احساس تعهد می‌کنند؛
- همه بچه‌ها با هر نوع رفتار و توانایی، کلاس را مدیریت می‌کنند؛
- بچه‌ها هر روز از طریق کارهای روزانه و فعالیت‌های دیگر، محیط آرام و راحتی را برای هم‌کلاسی‌های خود فراهم می‌آورند؛

- دانش‌آموزان اغلب به رفتارهای خود می‌اندیشند و درباره چگونگی ارتباط آن با پاره‌ای از ارزش‌ها، از قبیل مهربانی و احساس مسئولیت، اظهار نظر می‌کنند (لوئیس، ۱۳۸۳، ص ۵۴).

یکی از کارکردهای اصلی تربیت اخلاقی در ژاپن، انتقال فرهنگ همراه با ارزش‌ها و دانش تثبیت‌شده آن است. هدف، تنها دیدگاه‌های فردی و پیامدهای رفتاری آنها، یعنی فضیلت اجتماعی است. هدف اولیه تربیت اخلاقی، حفظ و گسترش فرهنگ سنتی است که ارزش‌های مذهبی را بازمی‌تاباند؛ اگرچه آموزش یک مذهب خاص در مدارس دولتی ممنوع است (توماس، ۱۹۵۸، ص ۱۸-۱۷).

پیوندهای نزدیک میان خانواده و مدرسه از لحاظ ارزش‌ها نیز یکی از نکته‌های مهم تربیت اخلاقی در ژاپن است (ایکه موتو، ۱۳۹۱، ص ۹۵). تربیت اخلاقی ژاپن در مدارس به‌نوعی شکل گسترش‌یافته تربیت اخلاقی خانواده است. در نتیجه بدون تربیت اخلاقی در خانه، برنامه تربیت اخلاقی در مدرسه

به‌خوبی عمل نخواهد کرد. نقش تربیت اخلاقی در مدارس، اجرا کردن فضیلت‌های اجتماعی است که در خانه مورد انتظار هستند و کودکان می‌توانند آنها را در مدرسه و سپس در جامعه به کار گیرند. اهداف تربیت اخلاقی را نمی‌توان از طریق روش‌های غیرطبیعی یا مصنوعی، مانند تلقین فکری محقق ساخت. اخلاقیاتی که در شرایط طبیعی فراگرفته شده‌اند، می‌توانند به‌صورت طبیعی نیز ابراز شوند. میان خانواده و مدرسه از لحاظ تربیت اخلاقی نباید اختلاف چنداتی وجود داشته باشد. نقش معلمان باید مشابه نقش والدین باشد تا بتوانند احترام کودکان را جلب کنند.

۲. تربیت اخلاقی در ایران

در این بخش به مقوله تربیت اخلاقی در نظام آموزش و پرورش کشور ایران می‌پردازیم. بنابراین نخست به اهم مصادیق ارزش‌های حاکم بر برنامه درسی ملی ایران و اهداف تربیت اخلاقی در نظام آموزش و پرورش ایران اشاره می‌کنیم؛ سپس اهداف تربیت اخلاقی دوران ابتدایی مصوب شورای عالی آموزش و پرورش، و همچنین اهداف تفصیلی حیطه اخلاقی دوران ابتدایی برنامه درسی ملی را بر می‌شمیریم که در چهار حیطه رابطه با خویش، رابطه با خدا، رابطه با خلق خدا و رابطه با خلقت تنظیم شده‌اند.

۲-۱. اهم مصادیق ارزش‌ها

مقصود از مصادیق ارزش‌ها گزاره‌هایی درباره ارزش‌ها در زمینه عرصه‌های چهارگانه خدا، خود، خلق و خلقت است. در اینجا به کلیات و مهم‌ترین آنها در هر کدام از این حیطه‌ها اشاره می‌کنیم (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۱).

۲-۱-۱. ارزش‌های مرتبط با خدا

توحید، قرب الی الله، عبودیت و حیات پاک در رأس همه ارزش‌ها قرار دارند و مصداق حقیقی غایت زندگی انسان هستند. انس و التزام عملی به قرآن کریم، دوستی عترت و اهل بیت عصمت و طهارت علیهم‌السلام، تولا و تبرا، امر به معروف و نهی از منکر از جمله راه‌های مهم در جهت رسیدن به حیات طیبه‌اند. عبادت آگاهانه و پرستش عاشقانه خداوند سبحان، نقش بنیادین در رشد و تعالی انسان دارد.

۲-۱-۲. ارزش‌های مرتبط با خود (جسمی، روانی و روحی)

عمل مبتنی بر ایمان و تفکر، کسب روزی حلال، حفظ و ارتقای سلامت و بهداشت فردی، برخورداری از حیا و عفت، آراستگی ظاهری و پوشیدن لباس مناسب، فعالیت و تلاش و پرهیز از

بطالت و بیکاری، پرهیز از اسراف و زیاده‌خواهی، حفظ عزت نفس و کرامت انسانی، پایبندی به احکام شرعی به‌ویژه انجام واجبات و ترک محرمات، از جمله مهم‌ترین ارزش‌های مرتبط با حیطه خود برشمرده شده‌اند.

۲-۱-۳. ارزش‌های مرتبط با خلق (خانواده، جامعه و کشور، امت اسلامی و جامعه جهانی)

از جمله مهم‌ترین این ارزش‌ها در چهار قلمرو خانواده، جامعه و کشور، امت اسلامی و جامعه جهانی می‌توان به مواردی از این دست اشاره کرد: ۱. احترام، احسان و مهرورزی به والدین و اعضای خانواده، ۲. احترام و خدمت به بزرگسالان، ۳. محبت به خردسالان و توجه به نیاز و تربیت کودکان و رعایت حقوق آنان، ۴. احترام به قانون و قانون‌مداری بر مبنای قانون اساسی، ۵. توجه به آزادی مسئولانه و عدالت اجتماعی، ۶. همکاری، تعاون و مشارکت اجتماعی و احترام به آحاد جامعه، ۷. پاسداشت خدمات شخصیت‌های مؤثر در عرصه‌های مهم فرهنگی، اعتقادی، علمی و فناورانه، ادبی، سیاسی، هنری و اجتماعی در تاریخ و تمدن ایران و اسلام، ۸. احترام به مظاهر ملی (پرچم، سرود ملی، زبان فارسی و جشن‌های ملی)، ۹. وطن‌دوستی، ایثارگری، فداکاری و شهادت‌طلبی در جهت حفظ ارزش‌های الهی و کیان جمهوری اسلامی ایران، ۱۰. ارتقای جایگاه علمی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی و معنوی ایران در عرصه بین‌الملل، ۱۱. وحدت و هم‌بستگی میان مسلمانان، ۱۲. اهتمام و کوشش در جهت حل معضلات و مشکلات مسلمانان، ۱۳. مشارکت فعال در همکاری با مسلمانان جهان در امور فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی، ۱۴. احترام به حقوق انسان‌ها در راستای تعمیم سعادت و ایجاد امید و آینده‌ای روشن برای همه انسان‌ها، ۱۵. احترام به پیمان‌های معتبر جهانی، ۱۶. احترام به ادیان الهی و تقویت روابط انسانی با پیروان آنها، ۱۷. گسترش فرهنگ گفت‌وگو و استفاده از روش‌های مسالمت‌آمیز در حل مسائل بین‌المللی مبتنی بر ارزش‌های توحیدی، ۱۸. و نهایتاً تلاش در جهت حل مشکلات جهانی از قبیل روابط ظالمانه، فقر، بیماری و تبعیض.

۲-۱-۴. ارزش‌های مربوط به خلقت

۱. احساس مسئولیت در برابر پدیده‌های خلقت و همکاری در حفاظت از زمین، گیاهان و جانوران، ۲. نگاه به طبیعت به‌منزله مخلوقات خداوند و امانت الهی و کتاب معرفت، ۳. کشف قابلیت‌های طبیعت و بهره‌برداری عاقلانه و مسئولانه از منابع و مواهب طبیعی، ۴. علاقه به مراتب فوق‌طبیعت در هستی و برقراری ارتباط سازنده با آنها، ۵. توجه به استمرار و جاودانگی حیات انسان پس از مرگ و تأثیر سازنده آن در زندگی انسان.

۲-۲. اهداف اخلاقی مصوب دوره ابتدایی شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۷۹/۲/۲۹)

با بررسی اهداف اخلاقی مصوب دوره ابتدایی می‌توان به نگاهی جامع نسبت به حوزه تربیت اخلاقی در دوران ابتدایی در کشور ایران دست یافت. این اهداف از این قرارند (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۷۹):

راست‌گو و امین است؛ مؤدب و مهربان است؛ به عهد خود پایبند است؛ مظاهر حیا و عفت در او آشکار است؛ احترام به بزرگ‌ترها را وظیفه خود می‌داند و به نظرات آنها توجه می‌کند؛ از والدین اطاعت می‌کند؛ شجاع و صبور است؛ تمیز است و پاکیزگی را دوست دارد؛ تکالیف شخصی روزانه خود را شخصاً انجام می‌دهد؛ برای رسیدن به موفقیت پشتکار دارد و تلاش می‌کند؛ پوشش اسلامی را دوست دارد و آن را رعایت می‌کند؛ اوقات فراغت خود را با فعالیت‌ها و بازی‌های مناسب پر می‌کند؛ امیدوار و بانشاط است و از مواجهه با مشکلات نمی‌هراسد؛ ظاهری آراسته دارد؛ خطا و اشتباه دیگران را درباره خود می‌بخشد؛ برای رفتارهای خود با دیگران دلیل دارد؛ در ارتباط با دیگران از کلمات محبت‌آمیز و دوستانه استفاده می‌کند؛ برای انجام کارهای خود، دوستانش را به زحمت نمی‌اندازد؛ به هم‌کلاسان و هم‌سالان خود در انجام وظایف یادگیری کمک می‌کند؛ در برابر رفتارهای ناپسند خود پوزش می‌خواهد و رفتار خود را اصلاح می‌کند؛ نظم و انضباط را در خانه، مدرسه و اجتماع رعایت می‌کند.

۲-۳. اهداف تفصیلی حوزه اخلاق دوره ابتدایی برنامه درسی ملی ایران

با توجه به مبانی ارزش‌شناختی و اهم مصادیق ارزش‌های حاکم بر برنامه درسی ملی نظام آموزش و پرورش ایران (صادق‌زاده و همکاران، ۱۳۹۰ و شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۱)، اهداف تفصیلی حوزه اخلاق در دوره ابتدایی نیز به چهار حیطه ارتباط با خود، خدا، خلق خدا و خلقت تقسیم می‌شوند که بدان‌ها اشاره می‌کنیم (شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۸۹).

۲-۳-۱. رابطه با خویشتن (روح و جسم)

- پرهیز از تنبلی؛

- علاقه به انجام کارهای خوب؛

- مهارت در نه گفتن به کارهای زشت.

۲-۳-۲. رابطه با خدا (صفات خدا، آیات تکوینی، تشریحی، انبیا و اولیای الهی)

- تلاش در انجام کارهای نیک و دوری از رفتارهای ناپسند؛

- ارزش‌گذاری برای حیا و عفاف.

۲-۳-۳. رابطه با خلق خدا (دیگر انسان‌ها)

- داشتن رفتار خوب با دیگران، مانند محبت به دیگران، کمک به بچه‌های نیازمند و پرهیز از مسخره

کردن دیگران، بدگویی، تهمت زدن و دروغ‌گویی، بخشیدن دیگران، استفاده از کلمات محبت‌آمیز و

دوستانه در برخورد با دیگران؛

- ارج نهادن به آداب و سنت‌های محلی، ملی و اسلامی؛

- عذرخواهی از رفتارهای اشتباه و ناپسند، توجه به راست‌گویی و حفظ امانت و صبر در کارها؛

- ارزش‌گذاری برای کار و کوشش.

۲-۳-۴. رابطه با خلقت (طبیعت و ماورای طبیعت)

- پاکیزه نگاه داشتن محیط کلاس، مدرسه و منزل؛

- احساس مسئولیت در حفظ گیاهان، جانوران و پاکیزه نگاه داشتن محیط؛

- ارزش‌گذاری برای علم و دانش.

یافته‌های پژوهش

در پاسخ به پرسش اول پژوهش، تربیت اخلاقی در نظام تعلیم و تربیت رسمی دو کشور ایران و ژاپن از دو جهت قابل بررسی تطبیقی است: نخست با نگاهی کلی به قلمرو تربیت اخلاقی در نظام آموزش و پرورش رسمی این دو کشور و دوم، با نگاهی جزئی به اهداف تربیت اخلاقی این دو کشور. در نهایت در پاسخ به پرسش دوم پژوهش، با نظر به مبانی ارزش‌شناختی حاکم بر نظام تعلیم و تربیت رسمی در ایران و اهداف تربیت اخلاقی ژاپن، ملاحظاتی برای اهداف تربیت اخلاقی دوره ابتدایی ایران بیان شده است.

۱. بررسی تطبیقی با نگاهی کلی

در بررسی تطبیقی کلی و با نگاه کلان، دو حیطه تربیت اخلاقی در نظام آموزش و پرورش دو

کشور ایران و ژاپن را به صورت کلی مورد توجه قرار داده‌ایم که از جمله یافته‌های این بررسی

می‌توان به این موارد اشاره کرد:

هرکدام از این دو، اهداف اخلاقی خود را دنبال می‌کنند و گاهی ارزش‌های هرکدام از این دو در مقابل دیگری قرار دارد؛

۶. در نهایت اینکه اهداف تربیت اخلاقی دوره ابتدایی در کشور ژاپن متناسب با اصول و ارزش‌های حاکم بر برنامه درسی این کشور تدوین شده‌اند، درحالی‌که اهداف تربیت اخلاقی دوره ابتدایی کشور ایران، متناسب با مبانی و ارزش‌های حاکم بر برنامه درسی ملی ایران تدوین نشده‌اند؛ برای بسیاری از ارزش‌های حاکم بر عناصر برنامه درسی ملی، هدفی بیان نشده است و ردپای این ارزش‌ها در اهداف تربیت اخلاقی دوره ابتدایی یافت نمی‌شود (ر.ک: سجادیه و آزادمنش، ۱۳۹۲).

۲. بررسی تطبیقی جزئی اهداف تربیت اخلاقی

بررسی تطبیقی جزئی، که تمرکز آن بررسی تک‌تک اهداف مرتبط با تربیت اخلاقی در نظام تعلیم و تربیت رسمی در این دو کشور در دوره ابتدایی است به سه بخش هم‌پوشانی اهداف، اهداف مختص کشور ایران و اهداف مختص کشور ژاپن تقسیم می‌شود. خلاصه‌مباحث این بخش در جدول شماره ۱ می‌آید.

۲-۱. هم‌پوشانی اهداف

در این بخش به اهدافی اشاره می‌کنیم که در اهداف تربیت اخلاقی هر دو کشور در دوران ابتدایی، بدانها تأکید شده است و عبارت‌اند از: مؤدب و مهربان بودن با دیگران، تلاش و پشتکار در انجام امور، راست‌گویی و صداقت، وفاداری به عهد و قانون‌مداری، احترام به بزرگ‌ترها و تشکر از حامیان سال‌خوردگان، شجاع و صبور بودن در انجام اموری که صحیح به نظر می‌رسد، تکالیف شخصی روزانه خود را شخصاً انجام دادن، ظاهری آراسته داشتن، در ارتباط با دیگران از کلمات محبت‌آمیز و دوستانه استفاده کردن، نظم و انضباط را در خانه، مدرسه و اجتماع رعایت کردن، به هم‌کلاسان و همسالان خود در انجام وظایف یادگیری یاری رساندن، علاقه به انجام کارهای خوب، ارج نهادن به آداب و سنت‌های محلی و ملی، درک اهمیت کار و کوشش و تمایل به آن، احساس مسئولیت در حفظ گیاهان، جانوران و پاکیزه نگاه داشتن محیط.

۲-۲. اهداف اختصاصی کشور ایران

این اهداف، اموری را دربر می‌گیرند که به کشور ایران اختصاص دارند و در اهداف تربیت اخلاقی کشور ژاپن به آنها اشاره نشده است و عبارت‌اند از: علاقه به پوشش اسلامی و رعایت آن، بخشش

۱. اهداف تربیت اخلاقی دو کشور در چهار حوزه شبیه به هم تنظیم شده‌اند که در برنامه درسی کشور ایران این حوزه‌ها عبارت‌اند از: رابطه با خویشتن، رابطه با خدا، رابطه با سایر انسان‌ها و رابطه با خلقت، و در برنامه درسی کشور ژاپن نیز عبارت‌اند از: واکاوی خود، رابطه با طبیعت و داشتن افکار برتر، رابطه با دیگران و رابطه با گروه و جامعه. با این تفاوت که در برنامه درسی کشور ایران، خداوند نقش محوری دارد و دیگر حیطه‌ها متناظر با آن تنظیم شده‌اند، درحالی‌که در کشور ژاپن این محوریت وجود ندارد؛ زیرا با توجه به فرهنگ مذهبی و سنتی آنها، همه پدیده‌ها و اشیای طبیعی دربردارنده خداوند هستند؛

۲. اهداف تربیت اخلاقی کشور ژاپن به صورت جزئی و نزدیک به تجربیات کودک تدوین شده‌اند و از واقع‌گرایی بیشتری در این زمینه برخوردارند؛ به‌گونه‌ای که این اهداف برای کودکان نیز قابل درک‌اند و کودکان جهت تحقق آنها می‌کوشند؛ درحالی‌که اهداف تربیت اخلاقی در کشور ایران به‌گونه کلی‌تر و آرمان‌گرایانه بیان شده‌اند؛ به نحوی که تحقق این اهداف در دوران ابتدایی اساساً ناممکن به نظر می‌رسد و از همین رو کودک و مربی نمی‌توانند ارتباط خوبی با این اهداف برقرار کنند؛

۳. در مدارس کشور ژاپن دانش‌آموزان در زمینه تربیت اخلاقی، درسی به نام اخلاق دارند، درحالی‌که در کشور ایران، درس مرتبط با تربیت اخلاقی همان درس دینی است. علاوه بر این، تربیت اخلاقی در کشور ژاپن به صورت موازی در سه بخش فعالیت‌های خاص، موضوعات درسی و تربیت اخلاقی دنبال می‌شود، درحالی‌که در کشور ایران، تربیت اخلاقی تنها از طریق درس دینی پیگیری می‌شود و در دیگر حوزه‌های برنامه درسی و فوق‌برنامه مسئولیتی در این زمینه محول نشده است و اگر کاری در این حیطه‌ها انجام شود ناشی از ذوق و سلیقه مربی است نه بر پایه اصول حاکم بر برنامه درسی.

۴. در کشور ژاپن، اهداف تربیت اخلاقی به صورت خاص برای هر پایه تعریف شده است و این اهداف برای کودکان و معلمان، مشخص و همیشه پیش روی آنهاست؛ درحالی‌که اهداف تربیت اخلاقی در کشور ایران به صورت کلی‌تر و برای دوره ابتدایی مشخص شده‌اند و به صورت خاص برای هر پایه هدفی معین نشده است؛

۵. در ژاپن در زمینه تربیت اخلاقی ارتباطی نزدیک میان خانواده و مدرسه وجود دارد و در واقع هر دوی اینها در پی تحکیم مبانی و اهداف اخلاقی یک‌سانی هستند؛ درحالی‌که در ایران چنین نیست و اساساً گفت‌وگویی در این زمینه میان خانواده و مدرسه رخ نمی‌دهد و

ملاحظات و نتیجه‌گیری

به رغم شباهت‌های بسیاری که در برنامه تربیت اخلاقی در کشور ایران و ژاپن دیده می‌شود، پیشنهاد می‌شود که نخست اهداف تربیت اخلاقی در کشور ایران واقع‌گرایانه‌تر و متناسب با رشد ذهنی و تجربیات کودک اصلاح شوند و از سطح انتزاع آنها کاسته شود. در زمینه اهداف تربیت اخلاقی در کشور ایران، ما شاهد اهداف فراوانی هستیم که بسیار جنبه آرمانی دارند و شمار آنها نیز بالاست؛ در حالی که به مرحله اجرا نمی‌رسند؛ اما در کشور ژاپن اهداف واقعی‌تر و متناسب با روحیات و ذهنیات کودک تنظیم شده‌اند و در عین حال از شمار اندکی برخوردارند و به همین دلیل برای اجرایی کردن آنها مشکلات کمتری وجود خواهد داشت و به نحو بهتری می‌توان روی آنها تمرکز کرد.

نکته دیگر اینکه، اهدافی چون «احترام به دیگر فرهنگ‌ها و ارزش‌ها قابل شدن برای مردمان دیگر ملل»، «مشارکت گروهی و مسئولیت‌پذیری»، «احترام به زندگی و همه موجودات زنده»، «اعتماد به هموعان و کمک به آنها» و «احترام به معلمان و دیگر افراد مدرسه»، بیشتر کانون توجه قرار گیرند؛ چراکه در فرهنگ ایرانی-اسلامی و متون دینی ما نیز بر چنین اهدافی تأکید شده و در مصادیق ارزش‌های حاکم بر برنامه درسی ملی نیز بدانها اشاره شده است. البته می‌توان گفت اساساً هدف‌گذاری در حیطه تربیت اخلاقی در کشور ایران، متناسب با مبانی ارزش‌شناختی حاکم بر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش صورت نگرفته است و رد پای بسیاری از این مبانی در اهداف مرتبط با حیطه تربیت اخلاقی، نمایان نیست. از این رو پیشنهاد می‌شود که اهداف مرتبط با تربیت اخلاقی در کشور ایران، متناسب با مقتضیات روان‌شناختی کودک و با نظر به مبانی ارزش‌شناختی و ارزش‌های حاکم بر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، بازنگری و بازنویسی شوند و همچنین اهداف به‌گونه‌ای به تدوین برسند که قابلیت اجرایی شدن داشته باشند تا معلم و دانش‌آموز، هر یک بتوانند اهداف تربیت اخلاقی را اهداف خود بپندارند و در جهت اجرایی شدن آنها گام بردارند.

سرانجام اینکه اهداف تربیت اخلاقی نباید تنها در درس دینی دنبال شود، بلکه نخست باید اصول حاکم بر تربیت اخلاقی در دیگر دروس و فعالیت‌های فوق برنامه دنبال گردد؛ زیرا تأثیرگذاری آنها به مراتب بیشتر خواهد شد و عاملان عرصه تعلیم و تربیت در هر جایگاهی که اعمال مسئولیت می‌کنند باید به تبعات اخلاقی اعمال و رفتار خود و تأثیر آن بر دانش‌آموزان

خطا و اشتباه دیگران در مورد خود، آشکار بودن ظاهر حیا و عفت در رفتار شخص، اطاعت از والدین، پر کردن اوقات فراغت خود با فعالیت‌ها و بازی‌های مناسب، دلیل داشتن برای رفتارهای خود با دیگران، پوزش خواستن از رفتارهای ناپسند خود و اصلاح رفتار خود، مهارت در نه گفتن به کارهای زشت، تلاش در انجام کارهای نیک و دوری از رفتارهای ناپسند، ارزش‌گذاری برای حیا و عفاف، ارزش‌گذاری برای علم و دانش.

۲-۳. اهداف اختصاصی کشور ژاپن

در نهایت اهدافی هستند که به تربیت اخلاقی در دوران ابتدایی کشور ژاپن اختصاص دارند و در اهداف مرتبط با تربیت اخلاقی کشور ایران به آنها اشاره نشده است و عبارت‌اند از: «احترام به دیگر فرهنگ‌ها و ارزش‌ها قابل شدن برای مردمان دیگر ملل، مشارکت گروهی و مسئولیت‌پذیری، حفظ تعادل در زندگی، حفظ زندگی سرشار از صمیمیت و سرزندگی، ارزش‌های قابل شدن برای آزادی، شناخت خویش و پرورش ویژگی‌های خوب در خود، اعتماد به هموعان و کمک به آنها، آزاداندیشی، احترام به زندگی و همه موجودات زنده، برخورداری از حس زیباشناختی، تلاش برای تشخیص عدالت، احترام به معلمان و دیگر افراد مدرسه.

جدول ۱. تحلیل تطبیقی جزئی اهداف تربیت اخلاقی دوره ابتدایی در ایران و ژاپن

اهداف مشترک در ایران و ژاپن	اهداف مختص کشور ایران	اهداف مختص کشور ژاپن
مؤدب و مهربان بودن با دیگران	پوشش اسلامی را دوست دارد و آن را رعایت می‌کند	احترام به دیگر فرهنگ‌ها و ارزش‌ها قابل شدن برای مردمان دیگر ملل
تلاش و پشتکار در انجام امور راست‌گویی و صداقت	خطا و اشتباه دیگران را در مورد خود می‌بخشد	مشارکت گروهی و مسئولیت‌پذیری
وفاداری به عهد و قانون‌مداری	مظاهر حیا و عفت در او آشکار است	حفظ تعادل در زندگی
احترام به بزرگ‌ترها و تشکر از حامیان سال‌خوردگان	از والدین اطاعت می‌کند	حفظ زندگی سرشار از صمیمیت و سرزندگی
شجاع و صبور بودن در انجام اموری که صحیح به نظر می‌رسد	اوقات فراغت خود را با فعالیت‌ها و بازی‌های مناسب پر می‌کند	ارزش‌های قابل شدن برای آزادی
تکالیف شخصی روزانه خود را شخصاً انجام دادن	ظاهری آراسته داشتن	شناخت خویش و پرورش ویژگی‌های خوب در خود
ظاهری آراسته داشتن	در برابر رفتارهای خود با دیگران دلیل دارد	اعتماد به هموعان و کمک به آنها
در ارتباط با دیگران از کلمات محبت‌آمیز و دوستانه استفاده کردن	رفتار خود را اصلاح می‌کند	آزاداندیشی
نظم و انضباط را در خانه، مدرسه و اجتماع رعایت کردن	مهارت در نه گفتن به کارهای زشت	احترام به زندگی و کلیه موجودات زنده
به هم‌کلاسان و همسالان خود در انجام وظایف یادگیری کمک کردن	تلاش در انجام کارهای نیک و دوری از رفتارهای ناپسند	برخورداری از حس زیباشناختی
علاقه به انجام کارهای خوب	ارزش‌گذاری برای حیا و عفاف	تلاش برای تشخیص عدالت
ارج نهادن به آداب و سنت‌های محلی و ملی	عذرخواهی از رفتارهای اشتباه و ناپسند	احترام به معلمان و دیگر افراد مدرسه
درک اهمیت کار و کوشش و تمایل به آن	ارزش‌گذاری برای علم و دانش	
احساس مسئولیت در حفظ گیاهان، جانوران و پاکیزه نگاه داشتن محیط		

منابع

- آقازاده، احمد، ۱۳۹۰، *آموزش و پرورش تطبیقی*، ج ۱۱، تهران، سمت.
- الیاس، جان، ۱۳۸۱، *فلسفه تعلیم و تربیت* (قدیم و معاصر)، ترجمه عبدالرضا ضرابی، قم، مؤسسه آ. پ امام خمینی.
- اهیر، آنتونی، ۱۳۸۵، *آموزش و پرورش اخلاقی*، ترجمه شعبانی ورکی و شجاع رضوی، مشهد، دانشگاه فردوسی.
- ایکه موتو، تاکو، ۱۳۹۱، *تربیت اخلاقی در ژاپن: دلالت‌هایی برای مدارس آمریکا*، ترجمه یحیی قائدی، تهران، مدرسه.
- بارو، رابین، ۱۳۹۱، *درآمدی بر فلسفه اخلاق و آموزش و پرورش اخلاقی*، ترجمه فاطمه زیباکلام، تهران، حفیظ.
- حسینی، محمد، ۱۳۹۱، *مدرسه و تربیت اخلاقی*، تهران، مدرسه.
- سجادیه، نرگس و سعید آزادمنش، ۱۳۹۲، «نقد و بررسی اهداف تفصیلی فعالیت‌های دوره پیش‌دبستانی در برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران از منظر رویکرد اسلامی عمل»، *نظریه و عمل در برنامه درسی*، ش ۲، ص ۹۸-۶۵.
- شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۷۹، *اهداف اخلاقی مصوب دوره ابتدایی*، تهران، شورای عالی آموزش و پرورش.
- _____، ۱۳۸۹، *برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران*، نگاشت چهارم، تهران، شورای عالی آموزش و پرورش و وزارت آموزش و پرورش.
- _____، ۱۳۹۱، *برنامه درسی ملی جمهوری اسلامی ایران*، تهران، شورای عالی آموزش و پرورش و وزارت آموزش و پرورش.
- صادق‌زاده، علی‌رضا و همکاران، ۱۳۹۰، *مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران*، تهران، دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش.
- کانت، امانوئل، ۱۳۷۴، *تعلیم و تربیت* (اندیشه‌هایی درباره آموزش و پرورش)، ترجمه غلامحسین شکوهی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- لوئیس، کترین، ۱۳۸۳، *آموزش قلب‌ها و اندیشه‌ها در مراکز پیش‌دبستانی و ابتدایی*، ترجمه افشین منش و ایل بگی طاهر، چ سوم، تهران، سازوکار.
- Chen, G. & Chung, J. (1993). The Impact of Confucianism on Organizational Communication. Paper presented at the annual meeting of SCA Convention, Miami Beach, Florida.
- Given, L. M. [editor] (2008) The Sage encyclopedia of qualitative research methods. London: Sage.
- Kanaya, T (1988). Japan. In T Neville postlethwaite (Eds). The Encyclopedia of Comparative Education and National System of Education (pp. 403- 408). Great Britain. Pergamon press PLC.
- Kobayashi. Souety, T (1976). School and Progress in Japan. Pergamon, Oxford.
- Mccullough, D (2008). Moral and social education in Japanese schools: Conflicting conceptions of citizenship. *Citizenship Teaching and Learning*. 4 (1), 21- 34.
- Rihoux, B. (2006). Qualitative Comparative Analysis. (Qca) And Related Systematic Comparative Methods: Recent Advances and Remaining Challenges for Social Science Research. *Journal of International Sociology*. (21), 670- 706.
- Thomas, P. F. (1985) Moral education in the schools of Japan. *Horizon*, 23(1).

واقف باشند؛ دوم اینکه باید ارتباط محکمی با خانواده در این زمینه برقرار شود و گفت‌وگوهایی مداوم در زمینه انتقال ارزش‌های اخلاقی میان خانواده و مدرسه انجام گیرد و هر دوی این نهادها در پی تحکیم اهداف تربیت اخلاقی بر آیند. به عبارت دیگر، باید از همه سرمایه‌های اجتماعی محیط کودک در زمینه تربیت اخلاقی مطلوب وی بهره گرفت.

در پایان از تحلیل تطبیقی اهداف تربیت اخلاقی دوره ابتدایی در ایران و ژاپن، می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که شباهت‌هایی میان این دو نظام آموزشی، به‌ویژه در زمینه تربیت اخلاقی دوران ابتدایی وجود دارد و به نظر می‌رسد در تدوین اسناد بالادستی نظام آموزش و پرورش کشور ایران، به اصول و برنامه درسی کشور ژاپن توجه درخور شده است. اگرچه این الگوبرداری فوایدی دارد، در ساختار و تدوین اهداف تربیت اخلاقی نوعی شباهت صوری و یا یک ترکیب ناسازوار است؛ زیرا مبنای هدف‌گذاری و ارزش‌های موجود در جامعه ژاپن با مبانی اسلامی- ایرانی ما یک‌سان نیست و این دو تفاوت‌هایی ماهوی با هم دارند؛ از جمله اینکه توحید به‌منزله محور بحث‌های اسلامی مطرح است، درحالی‌که در ژاپن بحث از همه‌خدایی و تقدس طبیعت می‌شود. البته ناگفته نماند که در فرایند تدوین برنامه درسی ملی به این نکته توجه شده است و از توحید به‌منزله محور الگوی هدف‌گذاری در برنامه درسی سخن به میان آمده است؛ ولی در عمل و در اهداف تفصیلی گاهی ردپای توحید یافت نمی‌شود. ازاین‌رو چه بسیار ارزش‌هایی که در مبانی نظری سند تحول و مبانی حاکم بر برنامه درسی به آنها اشاره شده، ولی در اهداف سخنی از آنها به میان نیامده است.